

SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979. I TITOVA SMRT*

Na temelju literature i dokumenata iz osobne arhive tadašnjeg saveznog sekretara za vanjske poslove SFRJ Josipa Vrhovca, autor je prikazao kako je sovjetska invazija na Afganistan 1979., koja se podudarila s agonijom i smrću Josipa Broza Tita, utjecala na prilike u svijetu i Jugoslaviji. Posebna je pozornost dana nastojanjima SFRJ da se sazove izvanredni sastanak Pokreta nesvrstanih zemalja na ministarskoj razini i sukobima koji su se zbog toga odvijali između Kube, predsjedateljice PNZ i Jugoslavije, koja je predstavljala “maticu” pokreta odanu “izvornom nesvrstavanju”.

Glavne riječi: Josip Broz Tito, Jimmy Carter, Josip Vrhovac, Afganistan 1979., detant, Pokret nesvrstanih zemalja, Kuba

Brežnjev i Taraki, Amin, Karmal

Titova agonija započela je 4. siječnja 1980. odlaskom u Klinički bolnički centar u Ljubljani. Brozov se odlazak s političke scene podudara sa zabrinjavajućim zaplitanjem svjetskih prilika. Nekoliko se krupnih događaja odjednom spojilo u nevjerojatan čvor: prevrat 1978. i dva udara 1979. u Kabulu, svrgavanje iranskog šaha i pobjeda islamske revolucije u Teheranu, svrgavanje diktatora Somoze u Managui 1979. godine. Pokret nesvrstanih zemalja ušao u krizu iz koje je jedva isplivao tijekom Šestog samita u Havani (rujan 1979.). Slijedila je sovjetska intervencija u Afganistanu krajem prosinca 1979., pa kriza u Poljskoj 1980./1981., izbor novog američkog

---

* Osobito sam zahvalan gospođama Olgi i Sanji Vrhovec, supruzi i kćeri Josipa Vrhovca, što su mi omogućile uvid i korištenje izvanredne arhivske građe koju je Vrhovec skupio u vrijeme dok je bio savezni sekretar za vanjske poslove i član Predsjedništva SFRJ.

predsjednika Ronalda Reagana, kriza američkih talaca u Iranu i izbijanje Iračko-iranskog rata 1980. godine. Svijet je trajno osjećao boljke Hladnog rata vezane uz naoružanje i nastojanja da se postigne detant i mir. U vrijeme kada je bila potrebna osobita vještina i zrelost, Tito je ubrzano kopnio. Odlazak je ipak trajao dovoljno dugo da se jugoslavenski državni vrh mogao pripremiti za vrijeme "nakon".

Afganistan je vrlo dugo u Aziji bio isto što i Finska u Europi. Planinska zemlja bila je gotovo ekskluzivno sovjetska zona, ali neovisna. Kriza je započela nakon rušenja vlade princa Muhameda Dauda Kana u travnju 1978. godine.¹ Sjedinjene Države su na krvavi prevrat reagirale hladnije no što se to moglo očekivati. Znalo se da je Kabul Moskvi bio daleko važniji, no što je Washington bio zainteresiran za posve nesvrstani Afganistan.² Tek prividno povezane institucionalizirane frakcije Narodne demokratske partije Afganistana (zapravo komunisti) "Khalq" (Mase) i "Parcham" (Stijeg) uspjele su zajedno doći na vlast, ali su se potom ponovo podijelile. Uskoro je ultralijevo vodstvo "Masa" potjeralo u diplomatska predstavništva, a zapravo u egzil, najviđenije pripadnike "Stijega".

"Kako će svijet vjerovati onom što govori Brežnjev, ako se njegove riječi ne poštuju u Afganistanu?", običavao se pitati sovjetski vođa nakon što je, unatoč njegovim jamstvima, predsjednik Afganistana Nur Mohammad Taraki ubijen.³ Taraki je još 9. rujna 1979., po povratku sa samita nesvrstanih u Havani, u Moskvi pristao ublažiti mjere režima koji su uključivale radikalnu komunizaciju i centralizaciju. Obvezao se ukloniti svoga potpredsjednika i ministra vanjskih poslova Hafizullaha Amina, najradikalnijeg člana režima. Taraki je po povratku u zemlju isprva čekao. Potom je pokušao organizirati atentat na Amina. Okrutni matematičar Amin bio je spretniji i sretniji. Četrnaestog rujna 1979. Taraki je izgubio mjesto vođe Narodne demokratske partije Afganistana, a 8. listopada likvidiran. Amin je sada postao istovremeno i šef partije i šef države.⁴ Hafizullah Amin nikada nije bio osobito suptilan. Sada je postao oličenje neprilagođenog vođe koji je nemirni Afganistan činio još strašnijim. Zemlja koja je oduvijek počivala na tradiciji, islamu i vrlo labavo

---

1 Menon 1986.:144, 147; Westad 2005.:300; Orlandić 2002.:223. – Muhamed Daud, "osnivač, predsjednik i premijer Republike", je 21. veljače 1978. posjetio Josipa Broza Tita u Herceg-Novom. Tijekom trodnevnog posjeta i dvaju susreta s maršalom Jugoslavije, princ Daud je govorio o potrebi veće aktivnosti PNZ-a, kao i o nezadovoljstvu što je detant u međunarodnim odnosima "i dalje ograničen na uzak krug zemalja". U svjetlu predstojećeg prevrata u Afganistanu, indikativno je što su "dvojica predsjednika naglasili da se sporovi između pojedinih zemalja mogu uspješno rješavati samo mirnim putem i u skladu sa ciljevima i načelima mirobljubive koegzistencije i politike nesvrstanih." - Kronologija vanjskopolitičke aktivnosti predsjednika Tita, 1978. godina. Osobna arhiva Josipa Vrhovca. – Daud je bio oženjen sestrom kralja Afganistana Zahira Šaha kojeg je 17. srpnja 1973. svrgnuo s vlasti. Naglašavao je nesvrstani položaj Kabula, bio je modernizator, ali i namjeravao stvoriti jednopartijsku zemlju. To je potaklo dvije suprotstavljene frakcije Narodne demokratske partije Afganistana, Tarakijev i Aminov "Khalq" i "Parcham" Babraka Karmala na bližu suradnju i prevrat u proljeće 1978. godine. Pred Daudom je najprije strijeljano trideset članova njegove obitelji, a onda je pogubljen i on. Novi je režim, mada prvi marksistički u jednoj islamskoj zemlji, priznao i Pakistan. - Kent/Young 2004.:491; Menon 1986.:147; Johnson 2007.:749; Westad 2005.:299.

2 Brown 1994.:382.

3 Westad 2005.: 319; Westad 1996./1997.: 130-131 i dokumenti (133-184).

4 Westad 2005.:313; Orlandić 2002.:225.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

povezanim plemenskim vođama, sve brže je tonula u građanski rat.⁵ Nakon što su na osobito brutalan način sovjetski savjetnici, čiji je broj u Afganistanu dramatično rastao, napadnuti i masakrirani u gradu Heratu, Brežnjevljevo je nezadovoljstvo kulminiralo. Rukom pisani izvještaj Jurija Andropova, šefa KGB-a, da Amin, zapravo, namjerava prebjeći na Zapad, bila je dovoljna da se pokrene operacija "Agat".⁶ Odluka o slanju sovjetskih regularnih jedinica u akciju na jug nije bila jednostavna. Do sedamdesetih se godina promijenila filozofija sovjetskih oružanih snaga. Do krize u bivšim portugalskim kolonijama u Africi, napose Angoli 1975. i na rogu Afrike nakon rušenja cara Haila Selasija (posebno od 1976. dalje), njihove su mogućnosti djelovanja uglavnom bile ograničene na SSSR i zemlje Varšavskog ugovora. Iskustvo s transportom desetaka tisuća Kubanaca tisućama kilometara daleko od sovjetskih baza, iz Kariba u središnju Afriku, dalo je Crvenoj armiji dodatnu sigurnost i pokazalo kako su sposobne koristiti svoje snage daleko od domaćih baza.⁷

Operacija Crvene armije u Afganistanu započela je u 15 sati na Božić 1979. godine. Dva dana kasnije, 27. prosinca, specijalni odredi KGB-a likvidirali su Amina u predsjedničkoj palači i na vlast doveli Babraka Karmala, vođu liberalnijih "parchamovaca".⁸ Očuvanje revolucije i prijateljskog režima bilo je osnovni sovjetski interes, ali s vođom koji će biti spremniji na suradnju sa širokim slojevima stanovništva u osnovi suprotstavljenima marksizmu.⁹ Sve bolji odnosi Kine i SAD-a, koje je povezivalo neprijateljstvo prema Moskvi, također su pripomogli odluci da se intervenira.¹⁰ Geografija je bilo kakvu konkretniju američku reakciju činila skoro nemogućom, a nepostojanje izravnih interesa i malo vjerojatnom. Moskva je svoju odluku opravdavala izgovorom da su Sovjeti pozvani intervenirati u ovoj nesvrstanoj zemlji, a namjera im je ostati kratko. Intervencija SSSR-a u Afganistanu, za koju su očito sada bili sposobni, došla je ne zato što je Moskva stvorila priliku, već zato što je na priliku reagirala. U osnovi, sovjetski su vođe ofenzivno djelovali iz defanzivnih motiva.¹¹

Kandidat kojeg su Sovjeti doveli na vlast bio je daleko prihvatljiviji od Amina. Moskva je imala ograničene ambicije i nadala se kako će se sve brzo zaboraviti, kako je bilo sa sličnim intervencijama u Čehoslovačkoj 1968., ili u Mađarskoj 1956. godine. Računica se pokazala krivom. Nakon što je svrgnućem šaha Reze Pahlavija Iran bio izgubljen za Zapad (što, doduše, nije bio i dobitak za SSSR), ratoborniji krugovi u Washingtonu su u ovim događajima vidjeli opasno približavanje Moskve

5 Menon 1986.:145; Johnson 2007.:746-747. (Johnson, nažalost, koristi zastarjelu literaturu, pa je često nepouzdan. Svejedno, izvanredno mu je slikovita rečenica kako se Amin, matematičar po struci, "gorljivo okrenuo od apstraktnih brojeva ka kvantitativnome krvoproliću".)

6 Westad 2005.:319-321; Kent/Young 2004.:492.

7 Odom 1998.:82.

8 Westad 2005.:301; Orlandić 2002.:231; Johnson 2007.:747. Amin je ubijen sa cjelokupnom obitelji i dvadesetak suradnika.

9 Menon 1986.:64; Kent/Young 2004.:490; Orlandić 2002.:227. - Amin je oduvijek bio neukrotiv; postojala je bojazan da se jednoga dana pretvori u afganistanskog Tita. - Vidi o tome kod: Menon 1986.:145.

10 Kent/Young 2004.:475.

11 Menon 1986.:148-149.

Indijskom oceanu i Perzijskom zaljevu. Operacija "Agat" zapravo je označila kraj detanta i početak novog razdoblja u svjetskoj povijesti. Zbigniew Brzezinski, savjetnik za nacionalnu sigurnost predsjednika SAD-a Jimmyja Cartera, daleko više jastrebovski raspoložen od državnog tajnika Cyrusa Vancea, dobio je glavnu riječ u kreiranju vanjske politike SAD-a.¹² Generalni sekretar Talijanske komunističke partije Enrico Berlinguer nazvao je intervenciju SSSR-a "činom agresije". Promjena se tako dogodila i unutar komunističkog pokreta. Eurokomunizam je postao fenomenom europske ljevice na Zapadu, a njegovom profiliranju pomogla je sovjetska intervencija u Afganistanu, kao i događaji u Poljskoj nekoliko mjeseci kasnije.¹³

Tito-Carter i Tito-Brežnjev

Veleposlanik Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) u Moskvi Marko Orlandić mjesecima je pred Božić 1979. obavještavao jugoslavenski državni i partijski vrh o mogućem daljnjem zaoštavanju prilika u Afganistanu. Kako se čini po ambasadorovim memoarima, više je bila riječ o pretpostavkama budućih zbivanja, među kojima je intervencija figurirala kao jedan od mogućih raspleta.¹⁴ Očito da se najdramatičniji razvoj nije ozbiljno očekivao, jer je na samom kraju godine Orlandić otišao na odmor, ostavši doduše u SSSR-u. Vijest o novom prevratu u Kabulu čuo je na radiju. Na isti su način o intervenciji saznali i bliski sovjetski saveznici, primjerice vodstvo mađarske vladajuće partije.¹⁵ Sovjeti su tvrdili da ih je na intervenciju pozvala legalna afganistanska vlada. Savezni sekretar za vanjske poslove SFRJ Josip Vrhovec doradio je pripremljenu izjavu službenog predstavnika Saveznog sekretarijata za vanjske poslove (SSVP-a) tipično urednički, novinarski, što je na početku karijere i bio. Skratio je nekoliko predugačkih i redundantnih rečenica. Konačno je TANJUG objavio sljedeći tekst:

Vijesti o najnovijem razvoju afganistanske krize Jugoslavija je primila s iznenađenjem. Ona izražava duboku zabrinutost zbog ozbiljnih posljedica koje iz ove situacije mogu proizaći ne samo za pogoršanje nestabilnosti u ovom području već i za međunarodne odnose u cjelini.

Kao što je poznato, Jugoslavija se oduvijek odlučno zalagala za striktno poštovanje Povelje UN u odnosima među državama. U isto vrijeme, rukovodeći se principima i ciljevima politike nesvrstanosti, Jugoslavija smatra

12 Brown 1994.:381; Kent/Young 2004.:495.

13 Pons/Romero 2005: Westad:73; Menon 1986.:147; Westad 2005.:323, 328; Kent/Young 2004.:534.

14 Američki veleposlanik u Moskvi Malcolm Toon također je izvještavao o "krajnje neizvjesnoj" intervenciji. Time, 28. siječanj 1980. (Squeezing the Soviets); Orlandić 2002.:223-225.

15 CWIHP 2003./2004.:Békés 204.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

da ostvarivanje suverenih prava naroda na nezavisnost, samostalnost, teritorijalni integritet i vlastiti način života moraju biti jedino priznata praksa u međunarodnim odnosima.

To podrazumijeva nedopustivost bilo kakvih oblika strane intervencije ili nametanja tuđe volje suverenim državama. Njihovo je neotuđivo pravo da rješavaju svoje probleme i izabiru svoj društveno politički sistem bez miješanja sa strane.

Dosljedno pridržavanje ovih principa i njihovo odlučno provođenje u praksi treba da bude obaveza svih članica međunarodne zajednice.¹⁶

Službeno TANJUG-ovo priopćenje bilo je manje oštro od zapadnih, kineskog, ali možda tek nešto hladnije od reakcije iz New Delhija. Svejedno je izazvalo kuloarske kritike zbog prenaplašene neutralnosti.¹⁷ Sovjetski Savez nije uopće spomenut. U usporedbi s reakcijom SSVP-a nakon posredne intervencije Vijetnama u Kambodži 1978.¹⁸ i zemalja Varšavskog ugovora (osim Rumunjske) u Čehoslovačkoj 1968., ovo je priopćenje bilo umiveno, blaže.¹⁹ Tonom je veleposlanstvo SSSR-a u Beogradu bilo pozitivno iznenađeno, mada ne i zadovoljno, pa se očekivalo daljnje pogoršanje prilika. Sovjetski su diplomati do takvih zaključaka došli prije svega po načinu na koji su jugoslavenski novinari izvještavali o prilikama u Afganistanu.²⁰ Dio spekulacija u tome je smislu spominjao i podjele unutar jugoslavenskog vrha. Razmimoilaženja u stavovima vjerojatno je doista i bilo, ali ona nisu utjecala na ukupnu politiku SFRJ.

Desetog siječnja 1980. Marko Orlandić pozvan je iz Moskve na konzultacije u Beograd. Trebao je biti na zajedničkoj sjednici Predsjedništva SFRJ i Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ). Potpredsjednik Predsjedništva Lazar Koliševski, prvi među jednakima u državnom vodstvu, s obzirom da je Tito

¹⁶ Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

¹⁷ Orlandić 2002.:239.

¹⁸ Točno godinu dana prije invazije Crvene armije na Afganistan, 25. prosinca 1978., sovjetski saveznik Vijetnam napao je Kambodžu (Kampučiju) i svrgnuo Pol Pota, naglašenog kineskog saveznika i šefa režima koji je odgovoran za smrt dva milijuna ljudi. SAD, zapadne zemlje i Kina intervenciju su osudile kao akt agresije, a ne "humanitarnu intervenciju", kako su je opisivali na Istoku. Kina je, dijelom iz straha zbog pretvaranja Vijetnama u hegemonu Jugoistočne Azije, s 300.000 vojnika i sama 17. veljače 1979. nakratko zaratila i poharala tri sjeverne vijetnamske provincije, činilo se, uz prešutnu američku potporu. - Kent/Young 2004.:474-475.

¹⁹ SSVP, Strogo povjerljivo, Obavještajni materijal, 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procjenu sigurnosnog položaja SFRJ poslije sovjetske vojne akcije u Afganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

²⁰ "Sredstva informiranja uglavnom registriraju vijesti, mada većinom one koje su nepovoljne po SSSR", javljali su poljski diplomati iz Beograda. Marko Orlandić iz Moskve javljao je o vrlo korektnim sovjetskim izvještajima o bolesti maršala Tita, ali i tri negativna komentara o tekstovima u "Politici", "Startu" i "Ninu", koji su kritizirali akciju Crvene armije u Kabulu. - SSVP, Strogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procjenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Afganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca; Orlandić 2002.:251.

O Afganistanu su tijekom osamdesetih hrvatski mediji intenzivno izvještavali. Za tjednik "Danas", primjerice, vrlo detaljno je pisao Miroslav Lazanski, koji je o svojim iskustvima držao i javna predavanja. Posebne reportaže objavljivao je čak i tjednik "Studio".

već bio u ljubljanskoj bolnici, osobno je inzistirao na dolasku ambasadora iz Moskve. Sastankom je predsjedavao Stevan Dronjski, predsjedavajući Predsjedništva CK SKJ. Posredno bi se iz Orlandićevih memoara dalo zaključiti da je savezni sekretar za vanjske poslove Josip Vrhovec branio "primjetnu suzdržanost", politiku "nedovoljne jasnoće i ustrajnosti" koja je "ostavljala utisak polukoraka", a koja je izašla iz njegove kuće.²¹ Sudeći po kasnijim potezima, riječ je prije bila tek o dojmima, možda i naknadnoj pameti. Odnosi među blokovima su se pogoršavali. Kuba je predsjedavala Pokretom nesvrstanih zemalja (PNZ) i nije bila spremna kritizirati SSSR. Indija se bojala Kine, Sjedinjene Države su zbog talaca bile u posebnoj situaciji u Iranu, gdje se čekao konačan razvoj događaja. Uz Indiju su brojne zemlje iz matice PNZ-a također bile suzdržane (Alžir, Zambija, Sirija, naravno Kuba). Za pretpostaviti je da su sve te okolnosti utjecale da prva reakcija Beograda bude mekša no što se moglo očekivati. Dijelom je sigurno bila riječ i o strahu. Do tada Sovjeti nikada nisu napali nesvrstanu, komunističku zemlju koja nije bila članica Varšavskog ugovora. U sjeni pogoršavanja zdravstvenog stanja Josipa Broza Tita, na sjednici dvaju Predsjedništava raspravljalo se isključivo o Afganistanu. Priopćenje za javnost bilo je namjerno zamagljeno, spominjući Afganistan kao jednu od brojnih tema razgovora.²²

Sredinom siječnja 1980. u Glavnoj skupštini UN-a Jugoslavija je odbila biti jedna od zemalja predlagачica rezolucije kojom se osuđivala sovjetska vojna intervencija i tražilo povlačenje iz Afganistana. Ipak, Beograd je bio među 104 države koje su glasovale za dokument. Protiv je bilo 18, još 18 se zemalja suzdržalo, a 10 država nije se izjasnilo.²³ Podjela među članicama PNZ-a bila je posebno vidljiva. Intervenciju je osudilo 58 zemalja, 17 se suzdržalo, a 9 je bilo protiv. Suzdržanost Rumunjske, imajući u vidu neovisniju vanjsku politiku Ceausescua, nije bila toliko iznenađujuća. Vrlo se brzo pokazalo da Moskva, unatoč prvotnom inzistiraju, nije bila spremna zaustaviti nastavak odnosa satelitskih zemalja sa zemljama Zapadne Europe. Krajem veljače 1980., tijekom sastanka visokih dužnosnika ministarstava vanjskih poslova zemalja Lagera u Moskvi, dogovoreno je da se suradnja sa Zapadom nastavi.²⁴ S druge su pak strane neke zapadne zemlje, primjerice Ujedinjeno Kraljevstvo, uvele gospodarske sankcije Moskvi, što je Washington i očekivao. Prevelik broj važnih zemalja, kao SR Njemačka i Francuska, obećale su sve tek razmotriti. Francuzi su dapače dodali kako nisu američko gospodarstvo da tek tako odustanu od uhodanog posla s Moskvom i na sve se oglušili.²⁵ Paket sankcija Washingtona, koji je naišao na

21 Orlandić 2002.:238-243, 248.

22 Isto. Planirani posjet Jurija Andropova, šefa KGB-a, otkazan je. Pretpostavku da bi se to moglo dogoditi, kao i da ona vjerojatno ne bi odgovarala SFRJ, Orlandić je iznio za vrijeme vlastitog izlaganja.

23 Time, 28. siječanj 1980. (Squeezing the Soviets); Mates 1982.:136-137; Orlandić 2002.:248-249. Protiv su bile, uz Afganistan, Kuba, Angola, Mozambik, NDR Jemen, Etiopija, Vijetnam, Laos, Grenada, pa Mongolija i zemlje članice Varšavskog ugovora osim Rumunjske. Rumunji su prije glasovanja napustili Glavnu skupštinu. Suzdržane su bile Indija, Alžir, Sirija, Zambija, Cipar.

24 Gough 2006.:209; CWIHP 2003./2004.:Bekes 205.

25 SSVF, Služba za istraživanje i dokumentaciju, Str.pov.br. 586, 24. listopada 1980., Specijalni bilten obavještajnih informacija, Japanski MIP o aktualnoj međunarodnoj situaciji (prema dokumentu od 14. listopada 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca; Time, 28.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

opće odobravanje, bio je opsežan, ali nije uključivao mjere koje su Moskvu mogle doista smrtno pritisnuti.²⁶ Naslanjajući se na rezoluciju UN-a, Bijela kuća je dodatno dramtizirala prilike. Pismo predsjednika SAD-a Jimmyja Cartera njegov je ambasador u Beogradu Lawrence S. Eagleberger predao predsjedavajućem Predsjedništva SFRJ 20. siječnja 1980. godine.²⁷ Predsjednik države Carter nastupao je kao počasni predsjednik Olimpijskog odbora SAD-a. Sjedinjene Američke Države su odbile sudjelovati na XXII. ljetnim Olimpijskim igrama u Moskvi, glavnom gradu zemlje koja je okupirala Afganistan, pa su tražile da se o sličnom potezu razmisli i na jugoslavenskoj strani.²⁸ Izgledi za tako nešto bili su, naravno, maleni. Prijedlog nisu prihvatili ni Britanci niti Francuzi, mada jest gotovo pedeset zemalja, uključujući Japan, SR Njemačku i Kinu.²⁹

Dva dana nakon što je, kako je bilo dogovoreno, tekst Carterove olimpijske poruke objavljen svijetu, američki je predsjednik održao govor o stanju nacije. "Posljedice sovjetske invazije na Afganistan mogle bi biti najozbiljnija prijetnja miru od Drugog svjetskog rata", rekao je Jimmy Carter. Očito se naslanjajući na strahove Brzezinskog da bi Moskva sada mogla nastojati na stvaranju neovisnog Balučistana kako bi pristupili Indijskom oceanu te destabilizirali Iran i Pakistan, Carter je formulirao ono što je postalo poznato kao Carterova doktrina, epitaf za detant ili obnova doktrine zaprečavanja (containment). "Svaki pokušaj neke strane sile za nadzorom nad Perzijskim zaljevom smatrat će se napadom na vitalne interese Sjedinjenih Država. Odbit će se svim potrebnim sredstvima, uključujući i vojna."³⁰ Iz arhiva je izvučen i sporazum s Pakistanom iz 1959., sklopljen u vrijeme predsjednika Eisenhowera, po kojem se SAD može aktivno uključiti u obranu Islamabada bude li napadnut.

U isto vrijeme trajala je i prepiska jugoslavenskog predsjednika Tita i njegovog američkog kolege. Zbivanja u južnoj Aziji potaknuli su Bijelu kuću da pošalje

---

siječanj 1980. (Squeezing the Soviets). Puno uspješniji nije bio ni Christopherov nadređeni Cyrus Vance. Orlandić 2002.:263.

26 Zaustavljena je ratifikacija SALT II sporazuma o ograničavanju naoružanja, zaustavljen je izvoz visoke tehnologije u SSSR, smanjena su prava sovjetskih brodova na izlov ribe u američkim teritorijalnim vodama, uveden je embargo na izvoz već kupljene pšenice u SAD-u, zaustavljeno otvaranje konzularnih ureda, prestali su pregovori o kulturnim i gospodarskim sporazumima. Negodovali su jedino sportaši i proizodači kukuruza i pšenice. - Brown 1994.:383-384.

27 Embassy of the USA, Belgrade, 20. siječanj 1980.; Text of January 20 Letter from President Carter to Robert Cane. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

28 "Smatram sovjetsku invaziju i namjeravano potčinjavanje Afganistana ozbiljnim kršenjem međunarodnog prava i iznimno opasnom prijetnjom svjetskom miru. Ova invazija također ugrožava susjedne neovisne države i pristup velikom dijelu svjetskih zalihna nafte. Zato prijeti našoj nacionalnoj sigurnosti, baš kao i sigurnosti regije i cijelog svijeta. Moramo jasno pokazati Sovjetskom Savezu da ne može slamat neovisne nacije i u isto vrijeme ponašati se kao da se ništa nije dogodilo. Moramo učiniti jasnim da će platiti neku ekonomsku i političku cijenu zbog takvih agresija. (...) U Sovjetskom Savezu međunarodna sportska natjecanja su dio sovjetske službene politike, kao i odluka da se napadne Afganistan. (...) Sovjetska vlada pridaje ogromno političko značenje održavanju Olimpijskih igara 1980. u Moskvi i ako se Olimpijske igre ne bi tamo održale zbog sovjetske vojne agresije u Afganistanu, taj se snažni znak svjetske zgorženosti ne bi mogao sakriti od Sovjeta i zazvonio bi diljem svijeta. Možda bi zaustavio buduće agresije." U nastavku pisma Carter je predložio da se Olimpijske igre prebace ili u Montreal ili negdje drugdje ili čak otkažu. Predložio je da se odredi stalno mjesto održavanja Igara kako bi se ubuduće izbjegla politizacija domaćinstva. - Isto.

29 Kent/Young 2004.:494; Orlandić 2002.:256, 265.

30 Brown 1994.:383-384; Kent/Young 2004.:459, 495-497.

posebnu poruku jugoslavenskom šefu države 29. i 31. prosinca 1979. godine.³¹ Tito je na prvo pismo reagirao odmah, samo dan kasnije. Nekoliko je rečenica, čini se, izdiktirao, izgovorio, najbližim suradnicima, koji su ih potom prenijeli drugim službama.

Razmišljam o našoj kritici postupka Sovjetskog Saveza u Afganistanu. Razmišljam o formulaciji te kritike. Prije svega, ovakav postupak je napad i na nesvrstane zemlje... Dobro je poznato kako mi gledamo na ovakve slučajeve. Mi se s tim ne možemo pomiriti, ne možemo biti suglasni da se jedna zemlja mijša u unutrašnja pitanja druge zemlje, bez obzira na to što bi netko iz te zemlje javio nekom drugom da treba doći pomoći. Mi smo protiv toga, jer to može biti bilo tko. Ni u ovom slučaju poziv nije došao od vlade. [...] Kao nesvrstana zemlja, Jugoslavija sa još više razloga smatra da bi bilo veoma štetno ako bi se takvi postupci nastavili, jer bi oni vjerojatno doveli i do jedne nove kataklizme u svijetu. Jugoslavija, zbog toga, mnogo žali što je došlo do ovakvog postupka i smatra da bi rupe trebalo odmah povući.³²

Odlazak u bolnicu odgodio je slanje osobne Titove poruke u Bijelu kuću. Tek 20. veljače poslan je iz kabineta potpredsjednika Predsjedništva SFRJ Lazara Koliševskog odgovor na Carterova pisma. Mada ni Titova razmišljanja nisu bila posebno oštra, čini se da je poslano pismo bilo još blaže, pa tako i više u suglasju sa zauzetim službenim jugoslavenskim stavovima. Pošto je sve uklopljeno u u kontekst blokovske podjele svijeta, dio o Afganistanu je izražavao:

[...] duboku uznemirenost izbijanjem poznatih događaja u Afganistanu i najnovijim produbljivanjem i širenjem krize u vezi s Afganistanom, ali isto tako i ostalim krizama i sukobima na međunarodnoj sceni. Sada se bojim da novo zaoštavanje i sukob može lako slijediti. Neke nesvrstane zemlje u prostoru Srednjeg i Bliskog istoka, kao i u Središnjoj Aziji su zabrinute, čini se s razlogom, da će sve ovo izrasti u dugoročnu opasnost koja bi i njima mogla prijetiti.

Novostvorena kriza oko Afganistana može, po našem sudu, biti prevladana daljnjim i upornim zalaganjem međunarodne zajednice usmjerenim na strogo poštovanje načela Povelje UN-a i politike nesvrstavanja koja se zalaže za neovisnost, suverenitet, teritorijanu cjelovitost i nemiješanje u unutarnje poslove i suzdržavanje od intervencije, pravo na neovisan razvoj bez nametanja – u bilo kojem obliku i iz kojih god razloga – strane

31 Kabinet Saveznog Sekretara, Dokumentacija, D1980, Beograd, 20. veljače 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

32 Nacrt zabilješke o razmišljanjima druga Predsjednika povodom poruke predsjednika Cartera, 30. prosinac 1979. (datacija rukom). Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

*volje suverenim državama. U svakom slučaju, kada se radi o vojnoj intervenciji, držimo da je povlačenje stranih trupa nužnost da bi se ljudima dala mogućnost, korištenjem njihovih suverenih prava, da odluče sami o vlastitoj sudbini. Na isti način gledamo na problem Afganistana.*³³

Pisma u ime druga Tita poslana su i Moskvi, ali i Fidelu Castru, kao predsjedavajućem PNZ-a, Indiri Ghandi, premijerki Indije, i gvinejskom predsjedniku Seku Tureu.³⁴ Tito je izrazio zabrinutost zbog zaoštavanja međunarodnih odnosa, ali i nadu u poboljšanje odnosa i nastavak politike detanta.³⁵ O Afganistanu je Broz naveo kako je marš sovjetskih snaga naišao na "negativne reakcije i u međunarodnoj, kao i jugoslavenskoj javnosti." Broz je držao kako treba pronaći način da se sovjetske snage povuku "što je prije moguće".³⁶ Odgovor iz Washingtona stigao je 25. veljače 1980. godine. S njegovim je sadržajem veleposlanik Marko Orlandić upoznao krotog Viktora Maljceva, prvog zamjenika sovjetskog ministra vanjskih poslova Andreja Gromika. Afganistanska avantura ugrožava detant, pa bi ponovna uspostava nesvrstane i neutralne vlade u Kabulu, pod uvjetom da se Crvena armija povuče, bila polazište da Washington pristane na jamstvo neutralnosti Afganistanu uz sudjelovanje Sovjeta. Mada su glavni igrači vjerojatno znali da je Tito na smrtnoj postelji i da pisma u njegovo ime pišu stručnjaci SSVP-a uz suglasnost Predsjedništva SFRJ, važna se komunikacija s dvjema super-silama vršila u njegovo ime.³⁷ Moskva je odgovorila početkom ožujka 1980. godine. Nikolaja Rodinova, veleposlanika SSSR-a u Beogradu, primio je 2. ožujka 1980. Milorad Pešić, zamjenik saveznog sekretara Vrhovca. Vjerojatno je činjenica da je prijem zatražio u nedjelju trebala dodatno dati na dramatičnosti i povećati važnost poruke Leonida I. Brežnjeva Titu, kao i one druge, sasvim kratke i protokolarne, Lazaru Koliševskom. O sadržaju prepiske kasnije su obaviješteni i vođe satelitskih zemalja.

[...] Što se tiče sovjetskog rukovodstva, mi kao komunisti za koje su iznad svega interesi naroda, zauzimamo nasuprot nerazumnom, krajnje odgovorni prilaz sudbini svijeta.

Tvrde da je uzrok pogoršanja sovjetsko-američkih odnosa, pa i situacije u cijelom svijetu, vojna pomoć SSSR-a Demokratskoj Republici Afganistanu.

33 Kabinet Saveznog sekretara, Dokumentacija, D1980, Beograd, 20. veljače 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

34 Orlandić 2002.:260.

35 CWIHP 2003./2004.: 215, Dokument 7. (Soviet Briefing on the Correspondence between Yugoslav Leader Josef B. Tito and CPSU General Secretary Leonid I. Brezhnev); Time, 10. ožujak 1980. (A Taunt: Kill Us! Kill Us!).

36 Isto. Ostatak dokumenta u kojem se prepričava sadržaj Brežnjevljeva odgovora gotovo je u cijelosti prenesen i odgovora originalu.

37 Time, 10. ožujak 1980. (A Taunt: "Kill Us! Kill Us!"); Orlandić 2002.:260-261. SFRJ je i sama predložila da se sovjeti povuku, zagwarantira nemiješanje sa strane, ali i formira nesvrstani, možda čak i neutralni Afganistan, koji ne bi bio antisovjetski orijentiran. Bilo je to slično stanju na koji je Afganistan zapravo desetljećima funkcionirao.

Govoriti tako znači izvrtati činjenice, izdavati posljedice za uzroke. U stvari, Washington je istupio kao organizator izvoza kontrarevolucije u Afganistanu, on je inspirator izravnog oružanog miješanja u unutrašnje stvari DRA. To mu je, pored ostalog, bilo potrebno i kao povod za proširenje njegove ekspanzije u Aziji.

SSSR je uvijek imao normalne, dobrosusjedske odnose s Afganistanom... Složit ćete se da nismo mogli ne odazvati se na molbu afganistanskog rukovodstva o vojnoj pomoći u uvjetima kada je protiv mlade republike bio u osnovi organiziran neobjavljeni rat od strane takvih država kao što su SAD, Pakistan i Kina. Nismo mogli ne uzeti u obzir i to da je na našoj južnoj granici niklo novo žarište ozbiljne vojne opasnosti. Na to nas obvezuje i sovjetsko-afganistanski Ugovor o prijateljstvu, dobrosusjedstvu i suradnji. Naša pomoć Afganistanu je u potpunom skladu i s Poveljom OUN.

Sovjetski Savez nikada nije skrivao da su njegove simpatije i njegova podrška bili i jesu ostali na strani naroda koji se bore za slobodu i ostvarenje istinskog društvenog preobražaja. Naša zemlja podržava i podržavat će pravednu stvar afganistanskog naroda.”³⁸

U nizanju čvrstih, duboko doktrinarnih stavova, Brežnjev je naveo kako nema namjeru držati jedinice Crvene armije u Afganistanu beskrajno dugo. Isto tako ih ne namjerava povući prije no što se posve “obustave sve forme stranog miješanja usmjerenog protiv vlade i naroda Afganistana”, dakle “uzroci zbog koji su se one tamo našle”. Jedini dio koji je pokazivao da se pismo doista ticalo SFRJ bilo je spominjanje jugoslavenskog autoriteta u PNZ-u. Ona je mogla pomoći u popuštanju napetosti i utjecati na ponašanje Pakistana, također člana Pokreta, sa čijeg su se teritorija “imperialisti i reakcija” upuštali u vojne avanture.³⁹

Tijekom prijema kod zamjenika saveznog sekretara, Brežnjevljevo se pismo pročitalo, ali ne i dodatno komentiralo. Rodinov je, međutim, opisao tijek sastanka američkog poslovnog čovjeka Armanda Hammera s Brežnjevom. U osnovi, iste su teze samo ponovljene. Sva odgovornost za zaoštavanje odnosa ponovo je prevaljena na SAD i stvorenu “opasnu i frenetičnu atmosferu u odnosu na SSSR”.⁴⁰ Afganistan je, rekao je sovjetski vođa, posljedica “mnogih mjera i akcija američke vlade koje su usmjerene na podrivanje detanta, narušavanje ravnoteže između dvije sile i nastojanja

38 Kabinet Saveznog sekretara, Dokumentacija D980, 2. ožujak 1980. (Str.pov.br.235/80). Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

39 U nastavku pisma Brežnjev obrazlaže prilike u Iranu, zalaže se za potrebu očuvanja mira i kritizira sve one na Zapadu koji nastoje “posijati podozrenje i nepovjerenje” između Moskve i Beograda. “To je otvorena i bezočna klebeta. Mi neizmjereno poštujemo nezavisnost i suverenitet Jugoslavije, želimo joj uspjeha u izgradnji socijalizma i jačanju bratstva i jedinstva njenih naroda.” Isto.

40 Kabinet Saveznog sekretara, Dokumentacija D1980, Beograd 2. ožujak 1980. (Str.pov.br.235/80). Osobna arhiva Josipa Vrhovca. Hammer je bio predsjednik Occidental Petroleum Corporationa. Time, 10. ožujak 1980. (A Taunt: Kill Us! Kill Us!).

da se sa SSSR razgovara s pozicije sile”. Ne postoji strah o prelijevanju akcije na treće zemlje, jer se sve temeljilo na bilateralnom ugovoru i traženju sovjetske pomoći punih četrnaest puta. Mada je Amin doista isprva pozdravio dolazak sovjetskih jedinica držeći da su došli pomoći njegovom učvršćenju na vlasti, u svjetlu onoga što se dogodilo tijekom zauzimanja predsjedničke palače, gotovo je nevjerovatno, čak cinično, zvučalo objašnjenje da je intervencija bila i rezultat Aminovih poziva 24. i 25. prosinca, dakle na dan intervencije.⁴¹ Rodinov je naglasio strah Moskve od veze Washingtona i Kine, što su pokazivale i posjete na visokoj razini dviju zemalja, kao i “podsticanje Kine na vojnu akciju protiv Vijetnama”. Odluke NATO-a o razmještanju raketa na europskom kontinentu također su zakomplicirale odnose i, po mišljenju Moskve, jasno pokazale tko radi protiv mira. U pismu, a još više u razgovoru s Hammerom, neki su analitičari vidjeli spremnost na popuštanje. Popuštanja ipak nije bilo.

Strah za Jugoslaviju

U svjetlu zbivanja u Afganistanu, strah od ekspanzije SSSR-a u Europi isprva se činio vrlo ozbiljnim i o njemu se vrlo ozbiljno raspravljalo. Na izvanrednoj sjednici Savjeta NATO-a 15. siječnja 1980. državni podtajnik SAD-a Warren Christopher izjavio je kako se destabilizacija može prenijeti u Europu, “posebno Jugoslaviju”.⁴² Uz SFRJ, još su izrijekom spomenuti Rumunji, Zapadni Berlin i Finska. “Nakon Predsjednika Tita, SSSR će vrlo brzo postati agresivniji prema Rumunjskoj, a onda će nastojati destabilizirati i Jugoslaviju”, rečeno je u Bruxellesu. Potkraj siječnja 1980. CIA i sve tajne službe svih rodova vojske SAD-a načinili su izvanrednu obavijesnu procjenu prilika u Jugoslaviji. Uspije li bez trzavica tranzicija na kolektivno vodstvo, dakle Predsjedništvo SFRJ, izgledi za sovjetsku intervenciju bit će maleni, smatrali su američki analitičari. U procjeni, ipak, nisu bili jedinstveni. Obavijesna zajednica kopnenih snaga držala je kako je sada rizik za intervenciju veći nego prije. Afganistansko iskustvo pokazalo je da očekivani oružani otpor ne mora biti dovoljan faktor odbijanja. Ostali su smatrali da je napad na zemlju koja nije članica Varšavskog ugovora, ali jest marksistička, samo djelomično primjenjiv na Beograd, i da je kalkulacija o JNA i svenarodnom otporu Sovjetima i dalje dovoljan faktor odvratanja.⁴³ “Doista, pojačani jugoslavenski obziri – na što je utjecala invazija Afganistana – od mogućih pokreta protiv njihove zemlje, trebala bi povećati jedinstvo njihovog vodstva i jugoslavenske javnosti i mogla bi služiti kao dodatni faktor odbijanja Sovjetskom Savezu. Štoviše, u svjetlu očitog nastojanja da unatoč invaziji zadrži detantom uspostavljene

41 Isto. Kent/Young 2004.:492.

42 Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Sotrogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Avganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

Warren Christopher bio je 63. državni tajnik SAD-a tijekom prvog mandata predsjednika Williama Clintona (1993.-1997.).

43 CIA, Office of national estimates, 1. veljače 1980., Memorandum to Holders of NIE 15-79, Prospects for Post-Tito Yugoslavia.

odnose sa Zapadnom Europom, Moskva će imati dodatni motiv za zadržavanjem suzdržanog stava prema Jugoslaviji.⁴⁴ Nekoliko tjedana kasnije bivši državni tajnik Henry Kissinger samoinicijativno je poručio jugoslavenskim predstavnicima u New Yorku da i demokrati i republikanci u SAD-u imaju isti stav o mogućem napadu na Beograd. "To bi za NATO i SAD bio rat!" - to je Sovjetima trebalo javno (i jasno) dati do znanja.⁴⁵ Čini se da su, kao i toliko puta ranije, razmišljanja Londona i Washingtona u tome smislu bila usuglašena. Britanski ministar vanjskih poslova Lord Carrington u New Delhiju je posebno istaknuo potrebu da se prijetnja Jugoslaviji dokraja umanji. "Ovo pogotovo s obzirom da vrlo ozbiljna bolest predsjednika Tita sadrži mnogo opasnije rizike po svjetski mir i izravnije sukobljavanje velikih sila, no što je dosada bio slučaj. Ukoliko bi SSSR išao na neku neposredniju akciju, sasvim je izvjesno da bi to predstavljalo vojni izazov širih razmjera, pa i nuklearni sukob."⁴⁶ Jedan od američkih novinara akreditiranih u Beogradu rekao je kako su svi njegovi kolege dobili "instrukciju svojih redakcija da izvještavanjem iz Beograda kod svoje publike i šireg javnog mnijenja stvaraju atmosferu simpatija prema Jugoslaviji. Sve to iz razloga da bi se tim putem, u slučaju potrebe, osigurala podrška za pružanje vojne pomoći Jugoslaviji."⁴⁷

Časopis "Time" u broju s početka veljače 1980. objavio je kako je Tito uputio apel Jimmyju Carteru za određeno obećanje, jamstvo da njegova zemlja neće biti prepuštena "sovjetskom imperijalizmu".⁴⁸ Carter je to rekao i tijekom tiskovne konferencije u Bijeloj kući. TANJUG je sve opovrgao, a TASS komentirao kako je riječ o još jednom činu propagandnog rata.⁴⁹ Demantijima unatoč, golemi analitički članci u utjecajnom američkom tjedniku o promjenama u politici Bijele kuće prema SSSR-u u svjetlu afganistanske avanture i dalje su se redovito povezivani s biltenima o zdravstvenom stanju Maršala Jugoslavije. Očito da je straha bilo, da su u dijelu međunarodnih čimbenika postojale ideje da se sve iskoristi za dodatnu dramatizaciju. Za Moskvu su problematični postali i članci u jugoslavenskim novinama. Navodno je tek privatni protest i izražavanje zabrinutosti zbog "atmosfere", izazivanja "širokog nepovjerenja" i "prave kampanje protiv SSSR-a zbog Afganistana"

44 Isto.

45 Ambasada SFRJ Washington, SSIP-misija SFRJ New York, Razgovor s Kissingerom, 6.3.1980. Zbirka Josipa Vrhovca.

46 Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Sotrogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Avganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

47 Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Sotrogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Avganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

48 "U međuvremenu, TIME je doznao da je Tito uputio dirljiv poziv Carteru za neku vrstu jamstva kako SAD neće prepustiti Jugoslaviju sovjetskom imperijalizmu nakon njegove smrti. Predsjednik je obećao Titu kako će, u slučaju da Sovjeti napadnu, SAD Jugoslaviji pomoći. Stvarna priroda Carterove obveze namjerno je zamagljena. Sjedinjene Države nisu u mogućnosti poslati snage u zemlju, ali mogu pomoći zrakom i morem. Jedan kongresni vođa blizak Bijeloj kući izjavio je: "Mislimo da imamo koristi ako Jugoslavija i dalje ostane razmjerno neovisna zemlja, tampon između potčinjenih satelita i Zapada. Imamo određenih poteškoća uvjeriti Ruse da ne iskoriste Titovu bolest, držeći kako Jugoslavija nije posve stabilna." - *Time*, 4. veljače 1980. (A Tough Old Bird Recovers).

49 Orlandić 2002.:251-252.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

izrazio polovicom ožujka u jugoslavenskim medijima veleposlanik Rodinov.⁵⁰ Mada je Milorad Pešić, zamjernik saveznog sekretara za vanjske poslove, već tada upozorio kako bi i Jugoslavija mogla biti ogorčena zbog prenošenja vijetnamskih napada na SFRJ u sovjetskim, pa bugarskim i čehoslovačkim tiskovinama, tri je dana kasnije pozvao Rodinova na razgovor upravo zbog njih. TASS i ostali mediji donosili su ih bez ikakve ograde, iako su bili prepuni nevjerojatnih optužbi.⁵¹

Na sjednici Predsjedništva SFRJ 6. veljače 1980. savezni sekretar za vanjske poslove Josip Vrhovec napomenuo je kako su se američki analitičari pitali ima li izgleda da se sovjetska ekspanzija nastavi i kako joj se suprotstavljati. Očekivalo se da bi Europa, a u njoj Jugoslavija, u takvom razvoju dobila istaknuto mjesto.⁵² Garancije Cartera Titu nije spominjao, ali jest “maksimalnu mobilizaciju” zapadnog tabora, globalni propagandni rat, mada uz osjećaj da se ne prijeđe krajnja granica. Grci su, također, podigli svoje snage u nešto viši stupanj pripravnosti, a neke su jedinice prebačene na sjever. Brižljivo se promatralo kretanje bugarskih snaga. Afganistan i Titova operacija austrijskog su kancelara Brunu Krajskog navele da u Beču sazove “krizni štab” kako bi se razmotrile mjere predostrožnosti i jače nadzirale granice prema svim zemljama na istoku.⁵³ Jugoslavenska narodna armija (JNA) također nije mirovala. Kombinacija dvaju kriznih događaja utjecala je da se njihove snage stave u viši stupanj pripravnosti.⁵⁴ Svejedno, dramatičnih događaja nije bilo. Kako su informacije o vojnim pokretima u Istočnoj Europi bile oskudne, izabran je “realističniji” pristup. Tako je “Time”, koji je uznemirio brojne krugove, prenio kako:

Jugoslavija je zbog svoje ugrađenosti u međunarodne odnose i prestiža kao nesvrstana i miroljubiva zemlja, sposobna vojno i politički onemogućiti brzi uspjeh moguće intervencije i mobilizirati u svijetu vrlo široku reakciju.

Uglavnom u svim analizama ili u njihovom najvećem broju, prevladava zaključak da nisu stvoreni uvjeti za navedeni sovjetski rizik, koji bi doveo do ozbiljne međunarodne krize. Najopasniji element predstavlja sovjetski osjećaj da Zapad nije spreman na veće rizike, pa bi i tu situaciju trebalo iskoristiti da Carterovoj snažnoj reakciji daju veliki značaj ne toliko

50 SSVP, Kabinet ZSS, Str.pov.br.416424, Zabeleška o razgovoru M. Pešića, ZSS s N. Rodinovic, ambasadorom SSSR-a, 18. ožujak 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

51 Optužbe su doista bile nevjerovatne. SFRJ je prozvana kao “plaćenik američkog imperijalizma i kineskih ekspanzionista”, da sudjeluje u propagandističkom ratu protiv SSSR-a,

SSVP, Kabinet ZSS, Str.pov.br.417407, Zabeleška o razgovoru M. Pešića, ZSS s N. Rodinovic, ambasadorom SSSR-a, 21. ožujak 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca

52 Kabinet saveznog sekretara, Dokumentacija, Signatura 11/1-4, Redigirani tekst izlaganja SS Josipa Vrhovca na sjednici Predsjedništva SFRJ, 6. veljače 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

53 Austrijanci su posebno istaknuli potrebu nadzora nad “ekstremnom emigracijom” u ovom trenutku.

Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Sotrogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Avganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

54 *Time*, 4. veljače 1980. (A Tough Old Bird Recovers).

zbog njezinih vanjskih efekata, koliko zbog odlučnosti da na unutarnjem planu stvori uvjete za jačanje vojne snage SAD-a i time poveća stupanj rizika za SSSR. (...)

Smatra se da, pri kalkulaciji rizika, SSSR vjerojatno u obzir uzima i mogućnost fizičkog angažmana Zapada da bi se Sovjetskom Savezu onemogućio izlaz na Jadransko more.⁵⁵

Prolazak vremena pokazao je da se sovjetska ekspanzija ipak ne može očekivati. Viktor Kulikov, zapovjednik snaga Varšavskog ugovora, u veljači 1980. obišao je zemlje-saveznice, ali posebnih pokreta trupa nije bilo. Japansko ministarstvo vanjskih poslova, kao i nesumnjivo mnogi drugi, krajem 1980. procjenjivalo je kako je Moskva teško opterećena pomoći koju daje Vijetnamu i Kambodži (Kampučiji), Kubi, Rogu Afrike, a Afganistan je uz Poljsku postao problem broj jedan. Mada ne očekuju prestanak angažmana, misle da će Moskva “nedvosmisleno dati do znanja da se nema namjeru širit izvan ovih crta”.⁵⁶

Borba za Pokret nesvrstanih zemalja u sjeni afganistanske krize

Imajući očito na umu Titovu bolest i nesumnjivo dramtiziranje prilika koja je ona nosila, prije svega zbog uvijek vrlo osjetljivog odnosa s Moskvom, Beograd je unutar Pokreta nesvrstanih vodio vrlo ambicioznu akciju, u nastojanju da se prekine pasivizacija PNZ-a koju je nametnula predsjedateljica Kuba.⁵⁷ Pokret je trebalo aktivirati ne samo zbog Afganistana, već i niza drugih kriza, što je Kuba izbjegavala učiniti vješto koristeći naglašenu indijsku opreznost.⁵⁸ Načela na kojima je Pokret postojao afirmirana su, smatrao je Josip Vrhovac, tijekom prvih rasprava u UN-u nakon invazije. Slijedili su sastanci Koordinacijskog biroa nesvrstanih u New Yorku. Beograd je imao namjeru “prevladati krizne odnose unutar pokreta” ne samo zbog prilika u južnoj Aziji, već ukupno zbog krize detanta.⁵⁹ Svejedno, sastanak na

---

55 Daleko veći prostor posvećen je unutarnjim poteškoćama SFRJ, ali ne bez optimističkog prizvuka. Jugoslavija je teško mogla postati “obična žrtva agresije”. Isto.

56 SSSVP, Služba za istraživanje i dokumentaciju, Str.pov.br. 586, 24.10.1980., Specijalni bilten obavještajnih informacija, Japanski MIP o aktuuelnoj međunarodnoj situaciji (prema dokumentu od 14.X.1980.). Osobna arhiva Josipa Vrhovca; Time, 3. ožujak 1980. (Quiet Vigil for a Falling Hero).

57 Vrhovec je govorio o “opstrukciji takozvane radikalističke grupe u pokretu”.

SSVP, Zapisnik o razgovoru SSSVP Josipa Vrhovca s američkim kongresmenima održan 8. travnja 1980., D1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

58 Kabinet saveznog sekretara, Dokumentacija, signatura 11/1-4, Redigirani tekst izlaganja SS J. Vrhovca na sjednici Predsjedništva SFRJ, 6. veljače 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

59 “Konferencije bez Indije nema, ne samo bez Indije, nego bez ministra indijskog nema jer bi to onda bila Konferencija drugog reda.” - Kabinet Saveznog sekretara za vanjske poslove, Str.pov.259; Zapisnik o razgovoru saveznog sekretara za vanjske poslove Josipa

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

ministarskoj razini pružao je mogućnost da “po prvi put na dnevni red naše diskusije o tome tko sve vrši intervencije u svijetu, a time dovodi u pitanje svjetski mir i stabilnost svijeta, ... praktično (dođe) SSSR.” Beograd je poticao djelovanje dijela Pokreta koji je bio za jasniju akciju u kritičnom trenutku za svijet, uz nastojanje da se inicijativa ne doživi kao frakcijašenje. S jedne je strane posve sigurno ideja bila načelna, pa i plemenita. U trenucima kada se s Istoka intenzivirala prilično neugodna promidžbena akcija protiv Beograda, ona je imala i vrlo jasne, pragmatične, nacionalne, ciljeve. Prvenstveno zbog Afganistana, ali i zbog drugih razloga, Beograd je želio aktivirati PNZ. Inicijativa iz 1980. godine u određenom je smislu bila usporediva s nastojanjem s kraja šezdesetih godina da se Pokret oživi. Vjerojatno je barem jednim dijelom ideja o sastanku nastala u Ulici kneza Miloša. Formulacija ideje proizašla je iz razgovora Josipa Vrhovca sa sugovornicima u Bangladešu, a ponovljena je u Indiji, gdje je Vrhovec s Indijom Ghandi razgovarao 26. veljače 1980. godine.⁶⁰ Indijska suzdržanost u Pokretu bila je zabrinjavajuća, a proizlazila je iz zaoštrenih odnosa na Potkontinentu. Indijsko-pakistanski odnosi bili su trajno napeti. Pogoršavali su se od trenutka kada je premijer Pakistana Ali Bhutto započeo sa stvaranjem “muslimanske” atomske bombe. Tijekom borbe za emancipaciju Bangladeša (Istočnog Pakistana) 1971. godine Indija se našla na suprotnoj strani od Kine i Sjedinjenih Država, što je New Delhi još više gurnulo prema Moskvi. Ta se tendencija samo pojačala nakon invazije na Afganistan 1979. godine, kada je pakistanski vojni režim, mada odnedavno dio PNZ-a, snažno podržan i naoružavan od Washingtona.⁶¹ Indija je tako isprva gotovo podržala Sovjete, da bi postupno ublažila gledanja. Indija i Jugoslavija već neko su vrijeme imale prilično umrtvljene odnose uz opći pad ukupne gospodarske, vojne i znanstvene razmjene.

Inicijativa o “hitnom izvanrednom sastanku ... u vezi aktualnih problema izazvanih intervencijom u Afganistanu” kod Indijaca je najprije izazvala odbijanje. Indijski ambasador u Beogradu M. A. S. Chib pomoćniku je saveznog sekretara Ignacu Golobu 18. ožujka 1980. najprije rekao kako drži da bi poseban sastanak isključivo o Afganistanu bio promašen.⁶² Podvukao je kako se gledanje Simle/Delhija i Beograda ne razlikuje. Povlačenje je jedino rješenje, ali se Indija javno ne želi sukobljavati s Moskvom. Indijski ambasador u Bagdadu jugoslavenskom je kolegi 20. ožujka rekao kako bi takav sastanak samo produbio podjele. Bolje bi bilo izravno i bilateralno razgovarati, a tek potom ići na sastanak.⁶³ Samo dan kasnije, 21. ožujka 1980. u New Yorku su zajedno večerali ministri vanjskih poslova Indije, Alžira i

Vrhovca s američkim kongresmenima, 8. travanj 1980.; Izlaganje SS J. Vrhovca na 226. sjednici SIV-a, 19. lipnja 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

60 SSVP, Kabinet saveznog sekretara, Str.pov.br.197., 11/3620, 10. svibanj 1980., Zapisnik o razgovorima saveznog sekretara za inostrane poslove Josipa Vrhovca s MIP-om Kube I. Malmierkom u Beogradu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

61 Calvocoressi 2003.:510.

62 Kabinet PSS I. Goloba, Br. 416163, Zabeleška o razgovoru PSS I. Goloba s Ambasadorom Indije u Beogradu M.A.S. Chib, 18. ožujak 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

63 Ambasada SFRJ Bagdad, broj 246, 20. ožujak 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

Jugoslavije. Dijelom je to bila i potvrda da su odnosi ove tri zemlje dobri, iako je o njihovom kvarenju uveliko pisao lagerski tisak. Doduše, TANJUG iz New Yorka nije javljao o večeri "utroje", već je razgovore utopio u niz drugih bilateralnih susreta, kako se ne bi uznemiravali "treći".⁶⁴

Nezadovoljstvo pokrenutom akcijom sazivanja posebnog sastanka bilo je, osim u zakulisnim događanjima, vidljivo i u pisanju novina pojedinih država. Vijetnamski listovi, ocjenjivala je jugoslavenska diplomacija, vodili su "kampanju problokovskih snaga ... u cilju razbijanja Pokreta". Veleposlanik SFRJ u Hanoju Božinović je 22. ožujka 1980. od direktora odjela Europa I Nguyen Dinh Khoia odslušao nevjerojatnu seriju fraza o Afganistanu koju je potaknula "inicijativa Jugoslavije da se sazove konferencija ministara vanjskih poslova NZ".⁶⁵ Vijetnam je, osim člancima protuju-goslavenskog sadržaja, predstavniku Beograda rekao kako:

*Američki imperijalizam i pekinški ekspanzionizam pod parolom obrane prava afganistanskog naroda, u stvari, protiv afganistanskog naroda, žele sabotirati Afganistan da bi razbili revoluciju Afganistana od 1978.g. Oni žele pretvoriti Afganistan u otkočnu dasku za vojne avanture imperijalizma. Afganistanski narod, međutim, želi mir i stabilnost da bi izgradio svoju zemlju. Da bi se zaštitio, Afganistan je u skladu s težnjama svoga naroda, zatražio pomoć od SSSR protiv neprijatelja i da bi spriječio planove o miješanju američkog imperijalizma i kineskog ekspanzionizma, što je predstavljalo veliki poraz za njih. Pomoć SSSR Afganistanu je u skladu s poveljom UN i principima nesvrstanosti i sve progresivne snage svijeta su se složile da je pomoć SSSR Afganistanu pravilna. Kina i američki imperijalizam se suprotstavljaju volji afganistana i žele da situacija u ovom dijelu svijeta bude što zategnutija. Vlada Vijetnama u potpunosti podržava prava i težnje naroda Afganistana. Afganistan je također nesvrstana zemlja i Vijetnam podržava pomoć SSSR afganistanskoj revoluciji i osuđuje akte agresije protiv Afganistana i klevete protiv SSSR i afganistanske revolucionarne vlade. Afganistanski narod i vlada nisu tražili saziv Konferencije o Afganistanu. O afganistanskoj sudbini treba odlučiti sam afganistanski narod. Jugoslavenski ministar vanjskih poslova se zalaže za saziv takve jedne konferencije koja nije u skladu s aspiracijama Afganistana i što je u osnovi miješanje u unutarnje stvari Afganistana. To ugrožava prestiž nesvrstanih zemalja u općoj borbi miroljubivih naroda za mir i socijalni progres.*⁶⁶

64 Misija SFRJ New York, Br. 526, 21.ožujak 1980., Beleška o razgovoru SS druga Vrhovca s ministrima inostranih poslova Indije i Alžira na večeri u rezidenciji ambasadora. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

65 Ambasada SFRJ Hanoj, Br. 85, 22.ožujak 1980., Stav Vijetnama u vezi Afganistana, eventualnog sastanka na ministarskom nivou i posebno u vezi s jugoslavenskom aktivnošću u vezi sa ovim pitanjima. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

66 Isto.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

Ovakav niz argumenata jugoslavenskom diplomatu vjerojatno se teško mogao čuti na još nekom mjestu na svijetu. Sjedinjene Države su Jugoslaviju smještale među "umjerene" unutar PNZ-a, prije svega nasuprot Kubi i radikalnim članicama poput Vijetnama, Laosa, Mozambika, Etiopije, Angole, Afganistana, Grenade, Sejšela, Južnog Jemena.⁶⁷ Kuba je bila daleko najopasnija jer je bila predsjedateljica Pokreta, što joj je, zbog specifične, konsensualne prirode PNZ-a, davalo veliku moć za monopoliziranje djelovanja. Sovjeti su od kraja sedamdesetih godina nastojali pomoću Havane pretvoriti Pokret u "prirodnog saveznika", u što su ulagali velika sredstva. Ta bi nastojanja otežala promjena predsjedavajućeg, pa je trogodišnji kubanski mandat valjalo iskoristiti. Kuba je, pisalo je u jugoslavenskim dokumentima, stopirala aktiviranje PNZ-a u konkretnom slučaju Afganistana, naslanjajući se na već raniju podjelu na "prolagerske" zemlje, zemlje koje su bile za izvornu nesvrstanost i one koje su uvijek bile bliže Zapadu. Kuba, doduše, nije bila pasivna, ali je Pokret umrtvila, povlačila poteze koji su nalazili na razumijevanje tek manjeg dijela članica. Osuda SSSR-a od nje se teško mogla i očekivati.⁶⁸ Jugoslavija je, s obzirom da je smatrala kako su blokovi uopće nepovoljni za svjetsku stabilnost, stoga došla u "strateški različitu i suprotnu koncepciju i pogled na svijet" sa Sovjetima.⁶⁹ Egipat je već godinama, sve od Sadatove politike prema Izraelu, bio gotovo ostrašćen. Indija se zato pojavljivala kao ključ. Valjalo je dobiti sudjelovanje ministra Narasima Raa. Bez Indije skup ne bi imao potrebnu težinu.

Rasprava o daljnjim aktivnostima unutar PNZ nastavljena je tijekom pokopa Josipa Broza početkom svibnja 1980. godine. Beograd je težio smirivanju ukupnih prilika zalaganjem za "osnovnim principima nesvrstanosti".⁷⁰

*Naš neposredni interes za održavanje takvog sastanka je da Pokret nesvrstanih zemalja ne bude pasiviziran i umrtvljen kao faktor međunarodnih odnosa. Mi težimo da u konkretnoj, sadašnjoj pogoršanoj međunarodnoj situaciji nesvrstane zemlje učine napor i doprinesu prevladavanju opasnosti za svjetski mir. Za nas je od posebnog značaja produžiti svoju ulogu i utjecaj u Pokretu nesvrstanih zemalja, čime bitno učvršćujemo cjelinu međunarodnog položaja naše zemlje.*⁷¹

67 SSVP, Služba za istraživanje i dokumentaciju, Strogo povjerljivo broj 743, 15. listopada 1979. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

68 SSVP, Kabinet saveznog sekretara, Str.pov.br.197., 11/3620, 10. svibanj 1980., Zapisnik o razgovorima saveznog sekretara za inostrane poslove Josipa Vrhovca s MIP-om Kube I. Malmierkom u Beogradu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca. - Tako je primjerice poruka Fidela Castra od 26. studenog 1980. godine izazvala zanimanje u Beogradu ne zbog napisanog o izbijanju iračko-iranskog rata, već činjenici da se Castro potpisao kao "predsjednik pokreta nesvrstanih"! Takvo je ponašanje SFRJ žestilo i plašilo.

Predsjedništvo SFRJ, Br. str. Pov. 417/1, 28. studenog 1980., Kabinet predsjednika. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

69 SSVP, Kabinet saveznog sekretara, dokumentacija sig. 11/1-10, Izlaganje SSJ, Vrhovca na 226. sjednici SIV-a. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

70 SSVP, Str.pov.broj: 78/89, 28. ožujak 1980., Podsetnik za razgovore o aktualnim međunarodnim pitanjima. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

71 SSVP, 20. svibanj 1980., Predlog platforme za delovanje Jugoslavije u pripremama vandredne Ministarske konferencije nesvrstanih zemalja. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

U danima kada se Beograd pretvorio u svjetsku prijestolnicu, održan je niz susreta. Sastanak kubanskog ministra vanjskih poslova I. Malmierke i J. Vrhovca 10. svibnja 1980. bio je na trenutke iznimno buran. Dijelom se činilo kao da jugoslavenski ministar docira, nastojeći sasvim jasno pokazati da se aktivnost i stav predsjedavateljice Pokreta ne može pretvoriti u stav svih zemalja članica. Neaktivnost je gora od nepostojanja suglasnosti o svim krizama, ali to ne smije biti razlog blokade.⁷² Neke su zemlje već tijekom sastanaka na marginama Titova ispraćaja predlagale Beograd kao mjesto održavanja sastanka. SFRJ je inzistirao da domaćin bude afrička ili azijska zemlja. Tanzanijski predsjednik Julius Njerere bio je skeptičan, Indira Ghandi gotovo protiv sastanka. Seku Ture, gvinejski lider, bio je za, kao i Sri Lanka i uglavnom Alžir. Tanzanija je, činilo se, bila spremna prihvatiti i domaćinstvo, ali je, nešto kasnije, odustala dijelom zbog spleta okolnosti, dijelom “kompleksa Ugande”, dijelom vjerojatno i običnog taktiziranja.⁷³ Kuba je, uostalom, Tanzaniju često i lomila upravo uspoređivanjem intervencije u Ugandi s onom Vijetnama u Kambodži, koja je naišla na osudu. Suprotstavljati se Kubi, mislili su mnogi, značilo je konfrontirati se sa SSSR-om, što je bio luksuz koje manje zemlje nisu mogle priuštiti.

Kako se očito osjetilo da se sve veći broj zemalja otvoreno izjašnjava o potrebi konferencije na ministarskoj razini, Kuba je učinila obrat i predložila da se skup održi u srpnju u Havani. Ovo je doživljeno kao provokacija koju je razriješio Kenet Kaunda, predsjednik Zambije. Izjavio je kako on “zna da Fidel Castro nije satelit Sovjetskog Saveza, ali je najveći dio našeg pokreta čvrsto uvjeren” da jest. O tome Castro mora voditi računa, pa stoga Havana otpada kao mjesto sastanka. Vrhovec je kolegama u SIV-u bio daleko jasniji. “Mi bismo radje bili bez konferencije nego da ona bude u Havani”, govorio je jugoslavenski ministar, koristeći riječi poput “kominternovske metode”, “diverzija”, “drsko i agresivno”. Skup u Havani ne bi bio borba za napredak, već možda tek očuvanje postignutog.⁷⁴ Konačno je kompromisno rješenje pronađeno je u liftu, dok su se J. Vrhovec i N. Rao vozili na večeru. Dolazilo je ljeto, izbori u Indiji, potom sastanci Glavne skupštine UN-a. U travnju 1981. New Delhi je ionako trebao biti domaćin redovite konferencije na ministarskoj razini PNZ-a. Stoga su predložili da se sastanak pomakne što ranije na početak godine, pa da redovita sjednica postane posebna. Izbjegnuta je Havana, Pokret nije razlomljen,

72 Kabinet saveznog sekretara, dokumentacija 11/36-20, Str.pvo.br.197, Zapisnik o razgovorima SSVP J.Vrhovca s MIP-om Kube I. Malmierkom u Beogradu, 10. svibanj 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

73 U proljeće 1980. prvo je propao Njerereov pokušaj organiziranja četvornog sastanka šefova Kenije, Ugande, Sudana i Tanzanije u Arushi. Kenijac nije došao, a sudanski je šef ultimativno tražio da se iz zatvora u Kampali pusti bivši privremeni šef države Godfrey Binaisa, koji je Ugandu i trebao predstavljati na skupu. Tanzanija je 1979. uz malobrojne postrojbe Ugandske nacionalne oslobodilačke armije pomogla u svrgavanju Idi Amina Dade. Vlast je u Kampali prvo preuzeo Yusufu Lule, a potom Binais. Njega je zatvorila vojska koja je nadzirala izborni proces, po kojem se bivši diktator Milton Obote vratio na vlast, uz blagonaklonost Tanzanije. Obote je tijekom druge vladavine (na čelu Ugande je i od neovisnosti 1961. do 1970.) bio tek neznatno uspješniji i tek nešto manje krvav od Idi Amina Dade. - Calvocoressi 2003.:661.

74 Kabinet saveznog sekretara, dokumentacija sig. 11/1-10, Izlaganje SS J. Vrhovca na 226. sjednici SIV-a. Osobna arhiva Josipa Vrhovca. Izlaganja su prepuna niza vrlo kritičkih referenci na Kubu.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

a sudjelovanje Indije osigurano je na najvišoj razini. Pokazalo se ipak da ne postoji zemlja spremna ići u sukob s Kubom i ponuditi se kao domaćin. Izbjegnuta je duboka kriza, ali ideja o o izvanrednom sastanku nije se mogla provesti.

Sastanak ministara PNZ počeo je tako u New Delhiju polovicom veljače 1981. godine.⁷⁵ Podjele oko Afganistana i Kampučije (Kambodže) nisu prevladane, a ogromni dio usvojenih zaključaka činile su krize na Bliskom istoku i jugu Afrike. Dio o Afganistanu, od kojeg se izaslanstvo te zemlje ogradilo, zauzimao je dva kratka odlomka. Pozvao je na "hitno političko rješenje" "povlačenje stranih trupa i puno poštovanje nezavisnosti, suvereniteta, teritorijalnog integriteta i nesvrstanog statusa", poštovanja načela "neintervencije i nemiješanja".⁷⁶ Da je ispranost i prevelika općenitost smetala krugovima u Beogradu vidi se iz materijala koji je jugoslavensko izaslanstvo podnijelo poslije povratka iz New Delhija. Pokret je, ponovo se pokazalo, "mobilan" kada je riječ o općim načelima i globalnim problemima. Kada ih treba primijeniti na konkretne situacije, pokazuju se slabosti i pojedinačni interesi. SSSR je, procjenjujući da će ga se kritizirati više no ikada ranije, "pojačao pritisak na NZ u pravcu orijentiranja Ministarske konferencije NZ na tretiranje problema na kojima može ostvariti bližu suradnju i "prirodno savezništvo", kao što su B(liski) I(stok), Palestina, Jug Afrike, dekolonizacija itd.". ⁷⁷ Predsjedateljica Indija pokazala se spremnom uvrstiti niz primjedaba koji su "išli na zaostravanje prema Zapadu", zanemarujući ispravke o krizama u Afganistanu i Kambodži. Tako su Francuska i posebno SAD spomenute više puta, a SSSR niti jednom, mada je po prvi puta izravno kritiziran.⁷⁸ Iako se iz zaključaka to ne vidi, o Afganistanu je vođena najduža i najbučnija rasprava. Afganistan je tražio da se ne spominje kao poseban problem. Kada je to odbijeno, Laos je predložio da se završetak formulacije teksta odgodi dok se glavni tajnik UN-a Kurt Waldheim konzultira sa zainteresiranim ministrima. Kako je većina, uključujući i Jugoslaviju, procijenila da je riječ o nastojanju da se u

---

75 Mates 1982.:246; SSVP, 20. svibanj 1980., Predlog platforme za delovanje Jugoslavije u pripremama vandredne Ministarske konferencije nesvrstanih zemalja. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

Kritički tonovi prema Kubi vidljivi su na više mjesta u dokumentu. "Najmanje bi odgovaralo da se sastanak održi u Havi ili jednoj od zemalja prolagerske orijentacije", "Mnoge nesvrstane zemlje osjećaju i potrebu ograničavanja prolagerskog utjecaja Kube i njenog djelovanja..." itd.

U razgovoru za Televiziju Zagreb, Josip Vrhovec je prije odlaska u Delhi sažeo razloge odlaska i prilično otvoreno istaknuo kako je: "...trebalo neko vrijeme dok smo u okviru nesvrstanosti prodrli sa takvom koncepcijom i uspjeli da je učinimo općeprihvatljivom. Naravno, bilo je tu i otpora. Bilo je i onih perifernih segmenata u nesvrstanom pokretu koji su imali drugačije pristupe. Bli su više skloni da se priklanjaju interesima ove ili one blokovske grupacije i da, štiteći te interese, ublaže moguću akciju nesvrstanosti i da je zaustave." - Kabinet saveznog sekretara, dokumentacija sig. 1/5-1, 4. veljače 1981. Intervju SSVP Josipa Vrhovca uredniku vanjsko-političkog programa TVZ Anti Lentiću. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

76 Međunarodna politika, Konferencija ministara inostranih poslova nesvrstanih zemalja, Nju Delhi, 9-13. februar 1981, 16. veljače 1981.

77 SSVP, Strogo.pov.br. 126, Strogo povjerljivo, državna tajna, 17. veljače 1981., Izveštaj delegacije SFR Jugoslavije o ministarskoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Delhiju. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

78 Isto.

posljednjem trenutku “nametne kompromisni tekst”, i ovo je odbijeno.⁷⁹ Potom se raspravljalo o tekstu na kojem će se raditi. Usuglašeno je da temelj postane indijski, a ne pakistanski tekst, mada uz obvezu uvrštenja točaka koje su dobile konsenzus u raspravi. Indija je, pretpostavljalo se, samo zbog straha da ostane u prevelikoj manjini s prolagerskim zemljama Pokreta, pristala na kompromis. Potpora je bila velika, ali su u završnim satima neki (Sejšeli, Grenada, Vijetnam, Laos, Kuba) pokušali unijeti stavku da se povlačenje stranih jedinica ima povezati s “prestankom akta miješanja (trećih) u unutarnje poslove”. To je spriječeno, kao i pokušaj da se u dokumentu Kabul nazove Demokratskom Republikom Afganistan, pod imenom koje nisu priznale brojne članice.⁸⁰ Tek je tekst izjave koji je Josip Vrhovec dao izvijestiteljima Jugoslavenske radiotelevizije u New Delhiju 13. veljače 1981. bio ponešto optimističniji i dijelom je prštao zadovoljstvom zbog postignutog.

Jedva dva mjeseca kasnije, u travnju 1981. godine, u Alžiru je na ministarskoj razini održan izvanredni sastanak Koordinacijskog biroa nesvrstanih o Namibiji.⁸¹ O Africi, napose dekolonizaciji, uvijek se najlakše moglo pronaći zajedništvo. Pozornom promatraču sa strane ipak je moralo biti jasno da su razlike između Beograda i Hanoja ili Havane kozmičke i da je PNZ kojim dominira Beograd skupina s kojom se može surađivati. Problem je, naravno, bio u tome što su diplomati koji su to vidjeli na Zapadu bili ili u manje važnim zemljama ili tek povremeno u prilici nametati svoje gledište. Njihovi kolege na Istoku, ako ih je i bilo, nisu dolazili do izražaja.

Prema sovjetskom Vijetnamu

Na Titov pogreb u svibnju 1980. godine doputovao je sovjetski vođa Leonid Brežnjev, a američki predsjednik Jimmy Carter nije došao, nego je izaslanstvo SAD-a predvodio potpredsjednik Walter Mondale, uz Carterovu majku i druge važne, ali i prilično opskurne, ličnosti.⁸² Nekoliko dana po pokopu maršala Jugoslavije, kratkotrajni je predsjedavajući kolektivnog šefa države Lazar Koliševski zamijenjen predstavnikom Bosne i Hercegovine Cvijetinom Mijatovićem. Američki predsjednik poslao je pismo novom jugoslavenskom kolegi. Uz uobičajene i naglašeno laskave riječi o suradnji s predsjednikom Titom, Carter je dodao i ono što je Beograd najviše želio čuti. “Podržavamo neovisnost, teritorijalnu cjelovitost i jedinstvo Jugoslavije i stojimo spremni odgovoriti na jugoslavenske zahtjeve u tome smislu. Cijenimo jugoslavensku vodeću

⁷⁹ Inicijativu su podržali Sejšeli, Vijetnam, Mozambik, Etiopija, Angola, Kuba, Madagaskar, Libija, Nikaragva, Gvineja Bisu i Afganistan. Alžir je također bio sklon ovom gledanju. Isto.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Uprava za multilateralnu aktivnost Nesvrstanih zemalja, UMO, Pov.br. 415256, 25. ožujak 1981., Platforma za delovanje delegacije SFRJ na vanrednom ministarskom sastanku Koordinacionog bira nesvrstanih zemalja i na hitnom specijalnom zasjedanju GS OUN, Nacrt. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

⁸² Albirght 2005.: 75-76; Time, 19. svibanj 1980. (Tito's Epochal Funeral); CWIHP Document Reader, Memorandum for Zbigniew Brzezinski, Tito's Health, 16. siječanj 1980.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

ulogu u Pokretu nesvrstanih zemalja i vjerujemo da će vodstvo vaše zemlje pomoći učiniti PNZ važnim čimbenikom svjetskog mira i razvoja.”⁸³ Carter je u Kuću cvijeća došao nekoliko mjeseci kasnije. Bio je to posljednji posjet nekog američkog predsjednika socijalističkoj Jugoslaviji. William Clinton, prvi demokrat nakon Cartera u Bijeloj kući, nakratko je bio u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj 1997. godine, a George Bush se u Sloveniji 2000. susreo s ruskim predsjednikom Putinom.

Poslije odlaska iz Beograda Carter je u pismu, kojim se ponovo zahvalio Mijatoviću, napisao još nekoliko važnih stvari. Američki predsjednik je podvukao razumijevanje dviju zemalja, dijalog koji postoji među administracijama i razumijevanje za američka nastojanja “radi uklanjanja antijugoslavenskog terorizma u SAD”.⁸⁴ Ostale pobrojane teme su uključivale pitanje Afganistana, američkih talaca u Iranu i bliskoistočnog mirovnog procesa. Postalo je jasno da će se izbjeći sovjetska invazija. Danas znamo da je kompliciranje prilika u Afganistanu nakon agresije Crvene armije utjecalo na dio najutjecajnijih sovjetskih dužnosnika tako da su bili nespremni za intervenciju u Poljskoj 1981. godine, gdje je režim bio zaista ugrožen.⁸⁵ Carter je s Predsjedištvom SFRJ nastavio politički dijalog razmjenom pisama. Veleposlanik SAD-a u Beogradu Lawrence S. Eagleberger susreo se sa zamjenikom saveznog sekretara Pešićem 27. kolovoza 1980. godine.⁸⁶ Osim pitanja razmještaja raketa “Pershing”, Afganistan je bio glavni predmet razgovora. Pešić je istaknuo da se Beogradu čini kako u Kabulu “nema ništa novo, niti ima realnih znakova da bi, u datim unutrašnjim okolnostima Afganistana, SSSR pokazao spremnost za povlačenjem trupa.” Jimmy Carter pohvalio je “nezavisne napore Jugoslavije među nesvrstanim zemljama”, navodeći kako su Sovjeti tek prividno smanjili broj svojih snaga u Kabulu. Povučene su tek one borbeno neiskoristive, dok se one reorganizirane “nemilosrdno koriste za gušenje afganistanskog nacionalnog otpora.”⁸⁷

Todor Živkov, vođa Narodne Republike Bugarske, tijekom razgovora sa članom Politbiroa Komunističke partije Italije Pajetom, u prvim je tjednima poslije sovjetske invazije Afganistana izjavio kako tamošnju operaciju treba “ocijeniti u kontekstu širenja i pobjede socijalističkih ideja u jednoj zemlji, a ne s pozicija nekakvih staroburžoaskih principa o nemiješanju u poslove drugih zemalja.” Za Savez komunista

---

83 Kabinet Saveznog sekretara, Dokumentacija D/1980; 21. svibanj 1980. Pismo je iz ureda američkog veleposlanika u SFRJ Lawrencea S. Eaglebergera saveznom sekretaru za vanjske poslove SFRJ Josipu Vrhovcu upućeno dan kasnije. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

84 Kabinet Saveznog sekretara, Dokumentacija D/1980; 26. lipanj 1980. Pismo je iz ureda američkog veleposlanika u SFRJ Lawrencea S. Eaglebergera saveznom sekretaru za vanjske poslove SFRJ Josipu Vrhovcu upućeno dan kasnije. Zbirka Josipa Vrhovca.

85 “Ako to znači da će sindikat Solidarnost preuzeti vlast, onda neka to bude tako”, rekao je, ni manje ni više, zagovornik intervencije u Mađarskoj 1956. i Afganistanu 1979., šef KGB-a Jurij Andropov.

Pons/Romero 2005: Westad:75; Andrew/Mitrokhin 2000.:673-693. - Japanski MVP procijenio je kako do intervencije nije došlo iako su pripreme za nju izvršene. Sve komunikacije prema Poljskoj, osim preko Bresta, bile su zatvorene, a u pograničju su koncentrirane trupe Crvene armije.

86 SSSP, Kabinet zamjenika saveznog sekretara, Broj 446611, 27. kolovoz 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

87 Isto.

Jugoslavije, vodeće partije jedne od rijetkih socijalističkih zemalja (uz mogući izuzetak Albanije) koja je imala nesređene odnose s Bugarskom, Živkov je rekao kako “od mađarske kontrarevolucije” 1956. sve do sada ima stavove koji “nisu nimalo komunistički, već usko nacionalistički i oportunistički”, koji slabe jedinstvo progresivnih nesvrstanih zemalja.⁸⁸ Živkovu se sila i širenje sovjetske zone očito podudarala sa širenjem svjetskog socijalizma. Povezivanje Mađarske i Afganistana bilo je logično. Glasovanje u Ujedinjenim narodima o osudi agresije SSSR-a u Afganistanu, održano u siječnju 1980. godine, bio je najveći poraz Moskve u svjetskoj organizaciji još od osude intervencije u Mađarskoj 1956. godine.⁸⁹ Događaji u dvjema zemljama koje su dijelila desteljeća i tisuće kilometara, pokazali su koliko se Hladni rat u međuvremenu promijenio. Tijekom prvog sukoba Jugoslavija je nastupala kao zemlja socijalističke obitelji, s ambicijom da utječe na prilike u tome dijelu svijeta. Sada se ponašala kao prava predvodnica nesvrstanog svijeta. Oba događaja svjedoče koliko je ambiciozno Beograd nastupao, koliko je ambiciozno prihvatio ulogu faktora dinamiziranja prilika u svijetu, čak i kad je bila riječ o dalekim krizama.

Jugoslavenska politika možda je u prvim danima po intervenciji u Kabulu ostavljala dojam nedovoljne odlučnosti. Nije, ipak, bila puno drukčija od politike zapadnih zemalja, barem u odnosu na očekivanja Washigntona. Beograd je, imajući na umu Titovo stanje, zauzeo položaj koji je bio logičan. Bio je bliže Zapadu od Kube, ali puno dalje no Egipat predsjednika Sadata. Strah od intervencije snaga Varšavskog ugovora u Beogradu je uvijek bio stvaran i shvaćao se ozbiljno. Da nije bila riječ tek o staroj jugoslavenskoj boljci, mogli su ilustrirati zaključci Stalnog savjeta NATO-a, ali i novinski članci koji su zbivanja u Afganistanu uvijek donosili uz izvještaje o Titovoj bolesti i tako dodatno dramtizirali prilike, stvarajući atmosferu da je Jugoslavija “buduća sovjetska žrtva”. Washington je poručivao kako bi “sovjetska vojna akcija prema Jugoslaviji” svakako izazvala “odgovarajuću vojnu reakciju NATO-a”, što je podsjećalo na jamstva Beogradu iz 1956. i 1968. godine.⁹⁰ Kao i krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, u trenucima duboke svjetske krize i osjećaja da je sigurnost SFRJ ugrožena, diplomacija iz Ulice kneza Miloša ozbiljno se angažirala na obnavljanju aktivnosti PNZ-a. Kao i u ranijim slučajevima, kada su na vagu

88 Pajeta je, uz budućeg predsjednika talijanske republike Giorgia Napolitana, bio je zadužen za međunarodnu suradnju KP Italije, napose za veze sa Istokom. - Savezni sekretarijat za vanjske poslove, Strogo povjerljivo, Obavještajni materijal. 30. siječanj 1980. Pregled obavještajnih elemenata za procenu bezbednosnog položaja SFRJ posle sovjetske vojne akcije u Avganistanu. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

O ovom je posjetu kasnije Josip Vrhovec govorio 6. veljače 1980. na sjednici Predsjedništva SFRJ. “To je najočitiije propovijedanje ograničenog suvereniteta i prava na intervenciju. Mislim da bismo mi morali razmisliti na koji način ...nešto o tome javno kazati da Bugari znadu da mi to znamo. Jer, inače, razgovori koje Živkov vodi sa našim drugovima u kojima stalno nudi nekakav bratski zagrljaj su jedna obična predstava od koje velike koristi nema, osim za psihološko proučavanje same ličnosti Todora Živkova.” - Kabinet saveznog sekretara, Dokumentacija, signatura 11/1-4, Redigirani tekst izlaganja SS J. Vrhovca na sjednici Predsjedništva SFRJ, 6. veljače 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca; CWIHP Document Reader, The Balkans: Facing a Yugoslavia Without Tito, travanj 1980.

89 Time, 28. siječanj 1980. (Squeezing the Soviets).

90 SSVF, 23. siječanj 1980. Državna tajna. Informacija: Međunarodni položaj SFRJ u svjetlu najnovijeg razvoja međunarodne situacije. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

stavljani potezi Kube i Jugoslavije, izbor je za Washington i Zapad bio jasan, a to se jasno vidjelo u jamstvima koja su stizala. Konačno, interes za stabilnost i čvrstinu SFRJ kao "bitnog elementa stabilnosti i ravnoteže snaga" u Europi i čuvara "južnog krila" NATO-a, odrazio se i na ubrzavanje pregovora s Evropskom ekonomskom zajednicom.⁹¹ Sklopljen je financijski sporazum o znatnom zajmu Jugoslaviji, te je "izraženo razumijevanje" za gospodarske poteškoće SFRJ.

Trinaestog listopada 1980. održan je u sastanak Političkog aktiva SRH pod predsjedanjem Milutina Baltića. Savezni sekretar za vanjske poslove Josip Vrhovec obratio se prisutnima dugačkim izlaganjem, a raspravom su dominirale neke druge teme: zbivanja u Iraku, Iranu i Poljskoj. Afganistan je, rekao je Vrhovec, moralno i politički apsorbirao "sovjetsko pravo na intervenciju".⁹² Kada se vidjelo da ga Moskva ne namjerava koristiti kao polazište za nastavak širenja, Afganistan je prestao biti akutno krizno područje i postupno se pretvorio u močvaru iz koje su Sovjeti izašli tek 15. veljače 1989. godine. Jugoslavija je i dalje nastojala na svojim "principijelnim stavovima" koje je iznosila i na Glavnoj skupštini OUN-a i tijekom Ministarske konferencije NZ-a u New Delhiju. Postojala je nada da će, u "dužoj vremenskoj perspektivi", postići svoje ciljeve moralnim pritiskom i inzistiranjem na povlačenju stranih trupa, prestankom miješanja sa strane, inzistiranjem na nesvrstanosti i neovisnosti te prijateljstvom sa svim susjedima. U svijetu koji je bio uređen po hladnoratovskom obrascu, SFRJ je još uvijek mogao prilično uspješno voditi ambicioznu politiku i čuvati neovisnost. U usporedbi s Havanom i skupinom prolagerskih zemalja unutar Pokreta nesvrstanih, Jugoslavija je bila racionalni (često i prozapadni) faktor koji je trebalo podržati. To su zemlje Zapada i činile.

Odnosi Beograda s vladom Babraka Karmala u Afganistanu bili su "ograničeni" na politički manje osjetljiva pitanja.⁹³ Kada je polovicom 1986. šef tajne policije Muhammad Najibullah zamijenio Karmala, prilike između Kabula i Beograda su se popravile. Uostalom, Najibullah je još 1979., nakon što su Tariki i Amin počeli smjenjivati pripadnike suprotstavljene frakcije "Parcham" poslone u diplomatski egzil, zatražio iz Teherana, gdje je služio, azil u Jugoslaviji. Dr. Najibu je Beograd izašao u susret, a Požarevac je njegovoj obitelji postao privremeni novi dom.⁹⁴ Uz Sovjete je vladao do trenutka kada je general Boris Gromov 15. veljače 1989. prešao most preko Amu Darje između Uzbekistana i Afganistana. Tako je završila sovjetska vojna prisutnost u Afganistanu tijekom koje je poginulo oko 16.000 pripadnika snaga Crvene armije, a 30.000 je ranjeno. U građanskom ratu je barem 6 milijuna Afganistanaca pretvoreno u izbjeglice, a poginulo je vjerojatno nešto manje od

91 Isto.

92 SKJ, CK SKH, Broj: 07/1-str.pov.-719/1-1980. Neautorizirani magnetofonski zapisnik sa sastanka republičkog i gradskog političkog aktiva SRH, Državna tajna, Tema: Međunarodna situacija, 13. listopada 1980. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

93 SSVF, P.v.broj: 44262/4, 11. lipanj 1981., Informacija o problemu Avganistana. Osobna arhiva Josipa Vrhovca.

94 Westad 2005.:374-375; CWIHP 2003./2004.:250 (More East-Bloc Sources on Afganistan; GRU (Soviet Military Intelligence) Dossier on Najibullah (Excerpt).

jednog milijuna ljudi.⁹⁵ Najibullah se na vlasti održao do travnja 1992. Nakon što su vlast preuzeli talibani, najprije je mučen, a onda okrutno javno pogubljen na jednom nogometnom igralištu u Kabulu.

Od intervencije Crvene armije na Božić 1979. do danas Afganistan je jedna od najvažnijih svjetskih kriznih točaka. Djelovanje afganistanske krize na Hrvatsku (tada u Jugoslaviji) bilo je golemo početkom osamdesetih godina 20. stoljeća, baš kao što nije zanemarivo ni danas. Konačno, to je zemlja gdje hrvatski vojni kontingenti sudjeluju u očuvanju mira i demokratske vlasti uspostavljene 2001. godine. Svijet je jedan i nerazumijevanje važnosti onoga što se događalo “nekada” i “tamo” ne dozvoljava da se govori o ovom “ovdje” i “sada”.

Izvori i literatura

Izvori

Osobna arhiva Josipa Vrhovca, Zagreb, Hrvatska.

Građa iz Saveznog sekretarijata za vanjske poslove i Predsjedništva SFRJ.

Yugoslavia: From National Communism to National Collapse, US Intelligence Community Estimative Products on Yugoslavia, 1948-1990, National Intelligence Council and Office of the Director of National Intelligence, Washington DC, 2006-004 December 2006.

CWIHP Document Reader, *From National Communism” to National Collapse*, Compiled by Mircea Munteanu, December 7, 2006, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington DC.

Simić, Pero 2005. *Tito, svetac i magle. Tito i njegovo vreme u novim dokumentima Moskve i Beograda*. Beograd: Službeni list SCG.

Novine i časopisi

Međunarodna politika, politika, privreda, pravo, nauka kultura, polumjesečnik, Beograd.

Time International, tjednik, SAD.

Vjesnik, dnevnik, Zagreb.

Literatura

Knjige

Albright, Madeleine 2005. *Memoari državne tajnice, autobiografija*. Zagreb: Profil.

---

95 Westad 2005.:377; Johnson 2007.:747.

T. JAKOVINA, SOVJETSKA INTERVENCIJA U AFGANISTANU 1979...

- Andrew, Christopher / Mitrokhin, Vasili, 2000. *The Mitrokhin Archive, The KGB in Europe and the West*. London: Penguin Books.
- Brown, Seyom 1994. *The Faces of Power, Constancy and Change in United States Foreign Policy from Truman to Clinton*. New York: Columbia University Press.
- Calvocoressi, Peter 2003. *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Goughe, Roger 2006. *A Good Comrade, János Kádár, Communism and Hungary*. London: I.B.Tauris.
- Johnson, Paul 2007. *Moderna vremena, Povijest svijeta od 1920-ih do 2000*. Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga.
- Kissinger, Henry 1994. *Diplomacy*. New York: A Touchstone Book.
- Mates, Leo 1982. *Počelo je u Beogradu*. Zagreb: Globus.
- Odom, William E. 1998. *The Collapse of the Soviet Military*. New Haven: Yale University Press.
- Orlandić, Marko 2002. *U predvečerje sloma (sjećanja jugoslovenskog ambasadora u Moskvi 1979-1982)*. Podgorica: NJP "Pobjeda".
- Paczkowski, Andrzej 2001. *Pola stoljeća povijesti Poljske, 1939.-1989*. Zagreb: Profil/Srednja Europa.
- Petković, Ranko 1995. *Subjektivna istorija jugoslovenske diplomatije 1943-1991*. Beograd: Službeni list SRJ.
- Pirjevec, Jože 1995. *Jugoslavija, Nastanek, razvoj ter razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*. Koper: Založba Lipa.
- Ridley, Jasper 2000. *Tito – biografija*. Zagreb: Prometej.
- Westad, Odd Arne 2005. *The Global Cold War*. New York: Cambridge University Press.
- Woff, Markus 2004. *Čovjek bez lica, Šefšpijuna u tajnom ratu*. Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga.
- Yapp, M. E. 1996. *The Near East since the First World War: A History to 1995*. Harlow: Longman.
- Young John W. / Kent, John 2004. *International Relations Since 1945, A Global History*. Oxford: Oxford University Press.

Članci

- Békés, Csaba, Why Was There No "Second Cold War" in Europe? Hungary and the Soviet Invasion of Afganistan in 1979: Documents from the Hungarian Archives. Cold War International History Project Bulletin, Woodrow Wilson Center, 14/15/2004/2005, Washington DC.

SUMMARY

Soviet intervention in Afganistan in 1979 and Tito's death

Based on the documents from the private collection of former Yugoslav foreign secretary Josip Vrhovec, intelligence analysis of different American agencies, memoirs of the Yugoslav ambassador in Moscow and literature, the author described the consequences of the Soviet intervention in Afganistan in 1979 on the policy of Socialist Yugoslavia and, especially, the Movement of the Non-aligned Countries. Marshal Josip Broz Tito became gravely ill only a few days after the Soviet aggression in Kabul. Detente was rapidly dying out and the Yugoslav diplomacy was suddenly faced with several serious crisis. Constant fear that the Soviets might invade SFRY after Tito's death was always present. In the light of the Soviet intervention in Afganistan, which was socialist, non-aligned and not a member of the Warsaw Pact, the atmosphere was created that Yugoslavia was logical next target of the Soviet Union. Together with the Yugoslav-American and Yugoslav-Soviet correspondence on the top level, Belgrade was trying to levy support among the Non-aligned countries to condemn the Soviet aggression. Since the Cubans - who were trying to make the Non-aligned more pro-Soviet - were presiding over the Movement, diplomatic battle was long and tense. India, afraid of the Chinese, American and Pakistani alliance against the Soviets, was for a long time resenting the possibility to have an extraordinary ministerial meeting. Indira Gandhi's government in New Delhi finally agreed and called the meeting in India at the very beginning of 1981. The Soviet intervention in Afganistan marked the end of the Detente. It was one of the most important historical episodes during the Cold War, with the huge impact on every country in the world, especially socialist Yugoslavia.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Godina LX
Zagreb 2007.

UDK 93/99

ISSN 0351-2193

Historijski zbornik, god. LX, str. 1-401, Zagreb 2007.

Izdavač

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Suizdavač

Srednja Europa, d.o.o.

Redakcijski odbor

Slaven Bertoša, Mirjana Gross, Tvrko Jakovina

Ivan Kampuš, Franko Mirošević, Ivica Prlender

Tomislav Raukar, Petar Strčić

Glavni i odgovorni urednik

Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa *Historijski zbornik* su referirani u publikacijama:

ABC Clio

Historical Abstracts

America: History and Life

Adresa uredništva

Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u

Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Objavlivanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH

Grafička priprema i tisak:

Ibis-grafika, IV Ravnice 25, Zagreb